

Over dit boek

Dit is een digitale kopie van een boek dat al generaties lang op bibliotheekplanken heeft gestaan, maar nu zorgvuldig is gescand door Google. Dat doen we omdat we alle boeken ter wereld online beschikbaar willen maken.

Dit boek is zo oud dat het auteursrecht erop is verlopen, zodat het boek nu deel uitmaakt van het publieke domein. Een boek dat tot het publieke domein behoort, is een boek dat nooit onder het auteursrecht is gevallen, of waarvan de wettelijke auteursrechttermijn is verlopen. Het kan per land verschillen of een boek tot het publieke domein behoort. Boeken in het publieke domein zijn een stem uit het verleden. Ze vormen een bron van geschiedenis, cultuur en kennis die anders moeilijk te verkrijgen zou zijn.

Aantekeningen, opmerkingen en andere kanttekeningen die in het origineel stonden, worden weergegeven in dit bestand, als herinnering aan de lange reis die het boek heeft gemaakt van uitgever naar bibliotheek, en uiteindelijk naar u.

Richtlijnen voor gebruik

Google werkt samen met bibliotheken om materiaal uit het publieke domein te digitaliseren, zodat het voor iedereen beschikbaar wordt. Boeken uit het publieke domein behoren toe aan het publiek; wij bewaren ze alleen. Dit is echter een kostbaar proces. Om deze dienst te kunnen blijven leveren, hebben we maatregelen genomen om misbruik door commerciële partijen te voorkomen, zoals het plaatsen van technische beperkingen op automatisch zoeken.

Verder vragen we u het volgende:

- + *Gebruik de bestanden alleen voor niet-commerciële doeleinden* We hebben Zoeken naar boeken met Google ontworpen voor gebruik door individuen. We vragen u deze bestanden alleen te gebruiken voor persoonlijke en niet-commerciële doeleinden.
- + *Voer geen geautomatiseerde zoekopdrachten uit* Stuur geen geautomatiseerde zoekopdrachten naar het systeem van Google. Als u onderzoek doet naar computervertalingen, optische tekenherkenning of andere wetenschapsgebieden waarbij u toegang nodig heeft tot grote hoeveelheden tekst, kunt u contact met ons opnemen. We raden u aan hiervoor materiaal uit het publieke domein te gebruiken, en kunnen u misschien hiermee van dienst zijn.
- + *Laat de eigendomsverklaring staan* Het “watermerk” van Google dat u onder aan elk bestand ziet, dient om mensen informatie over het project te geven, en ze te helpen extra materiaal te vinden met Zoeken naar boeken met Google. Verwijder dit watermerk niet.
- + *Houd u aan de wet* Wat u ook doet, houd er rekening mee dat u er zelf verantwoordelijk voor bent dat alles wat u doet legaal is. U kunt er niet van uitgaan dat wanneer een werk beschikbaar lijkt te zijn voor het publieke domein in de Verenigde Staten, het ook publiek domein is voor gebruikers in andere landen. Of er nog auteursrecht op een boek rust, verschilt per land. We kunnen u niet vertellen wat u in uw geval met een bepaald boek mag doen. Neem niet zomaar aan dat u een boek overal ter wereld op allerlei manieren kunt gebruiken, wanneer het eenmaal in Zoeken naar boeken met Google staat. De wettelijke aansprakelijkheid voor auteursrechten is behoorlijk streng.

Informatie over Zoeken naar boeken met Google

Het doel van Google is om alle informatie wereldwijd toegankelijk en bruikbaar te maken. Zoeken naar boeken met Google helpt lezers boeken uit allerlei landen te ontdekken, en helpt auteurs en uitgevers om een nieuw leespubliek te bereiken. U kunt de volledige tekst van dit boek doorzoeken op het web via <http://books.google.com>

15

TAALBOEKJE

VOOR DE

LAGERE SCHOLEN.

VEREENIGING

VAN

SPREEK- EN STIJLOEFENINGEN

EN

SPRAAKKUNST,

DOOR

J. DEN BROEDER en A. JANSEN,

HOOFDONDERWIJZERS TE ROTTERDAM.

TWEEDE STUKJE. — TWEEDE GEDEELTE.

TWEEDE DRUK.

J. H. DUNK. — ROTTERDAM.

1874.

VISSER
HANDEL
JENSTRAAT 27
S HAGE

Obr. 2333

TAALBOEKJE

VOOR DE

LAGERE SCHOLEN.

VEREENIGING

VAN

Spreek- en Stijloefeningen

EN

SPRAAKKUNST,

DOOR

J. DEN BROEDER en A. JANSEN,
HOOFDONDERWIJZERS TE ROTTERDAM.

TWEEDE STUKJE. — TWEEDE GEDEELTE.

Tweede Druk.

J. H. DUNK. — ROTTERDAM.
1874.

Wageningsche Boek- en Muziekdrukkerij.

EERSTE AFDEELING.

§ 19.

Lees dit:

De meester vraagde aan Willem: „*Wie heeft dat geschreven?*”

Willem antwoordde: „*Ik.*”

Zeg nu eens, wie Willem met *Ik* meent.

Als men alleen van zich zelve spreekt, zegt men: *Ik.*

Indien ge mij vertellen wilt, dat ge morgen naar Schiedam gaat, zegt ge: „*Ik ga morgen naar Schiedam.*”

Wie duidt *ik* in dien zin aan?

Onthoud dit:

Ik duidt den **spreeker** aan.

De moeder van Anna zei tot haar: „*gij leest nog niet vlug.*”

Wie bedoelt de moeder hier met *gij*?

Als ik tegen u zeg: „*gij schrijft te gauw.*” Wie duidt het woord *gij* dan aan?

Gij duidt den **hoorder** aan. Men zegt *gij* tegen den-geen, tot wien men spreekt.

Zeg nu nog eens, wat ik u van de woordjes *ik* en *gij* heb geleerd.

§ 20.

Willem zei tegen Hein: „*ik zal u wat van den leeuw vertellen.*”

Hij begon dus: *De leeuw is een viervoetig roofdier. Hij leeft in de bosschen van Azië en Afrika. Des nachts gaat hij op roof uit.*

Met welk woordje heeft Willem tweemaal den *leeuw* aangeduid?

Zei Willem iets *tot den leeuw* of *van den leeuw*?

Als men van een dier of een mensch wat zegt, of van hem spreekt en zijn naam niet noemen wil, kan men het woordje *hij* gebruiken; maar niet altijd. Dit leer ik u nu.

Lees maar. *De leeuw is niet zoo groot en sterk als de leeuw; zij heeft ook geen manen.*

Wie wordt in dien zin door het woordje *zij* aangeduid?

Om den leeuw aan te duiden heb ik het woordje *hij* gebruikt.

Met welk woordje heb ik de *leeuw* aangewezen?

Voeg nu bij elk dezer zinnen nog een zin.

De boom is dood; hij

De bloem is verdord; zij

De man zag een jongen in het water vallen;

De vrouw hoorde haar kind schreien;

Welk woordje zult ge kiezen in plaats van *tijger*, om den *tijger* aan te duiden?

Voor *tijgerin*; voor *zanger*; voor *zangeres*; voor *heer*; voor *mevrouw*?

Lees dit: *als men van groote, sterke dieren of van boomen of steenen spreekt en den naam er niet van noemt, gebruikt men meestal het woordje hij om ze aan te duiden. Als men daarentegen van kleine, zwakke dieren of van bloemen, vruchten of andere deelen van planten spreekt, gebruikt men meestal daarvoor het woordje zij.*

Zult ge voor het woord *arend*, het woordje *hij* of *zij* kiezen? En voor *muis*, voor *eik*, voor *roos*, voor *diamant*?

De enkelvoudige zelfstandige naamwoorden, die men door het woordje *hij* vervangt, noemt men **mannelijk** en die door *zij* worden vervangen **vrouwelijk**.

B.v. Voor het woord *stoel* gebruikt men *hij*; voor *tafel*, *zij*; voor *tuin*, *hij*; voor *deur*, *zij*; voor *hoed*, *hij*; voor *pet*, *zij*; voor *arm*, *hij*; voor *hand*, *zij*; voor *vinger*, *hij*; voor *pink*, *zij*; voor *neus*, *hij*; voor *lip*, *zij*; voor *elleboog*, *hij*; voor *pols*, *zij*; enz.

Voeg hier een zin bij, die met het woordje *hij* of *zij* begint.

De kat is valsch;

De hond (m) huilt;

De koe is vet;

De beer bromt;

De melk (v) is versch;

De jongen is vlijtig;

De meid is ziek;

De kachel (m) brandt hard;

De zon (v) staat al laag;

De knaap speelt;

De pen (v) is stijf;

§ 21.

Hier staan twee zinnen. Lees ze oplettend. *Het schaap is een nuttig dier. Het verschaft aan den mensch wol, vleesch en vet.*

Welk woordje heb ik in den tweeden zin gebruikt om het *schaap* aan te duiden?

Er zijn veel woorden, die men door *het* kan vervangen.

Lees maar: *Het huis is bijna geheel afgebrand; het wordt verder afgebroken.*

Het schip is van stapel geloopt; het zal opgetuigd worden.

Het paard heeft een hoefijzer verloren; het moet naar den smid.

Het koren is rijp; het zal gesneden worden.

Als een zelfstandig naamwoord door het woordje *het* kan vervangen worden, noemt men het **onzijdig**.

Onthoud dit er bij. Men zegt: *het paard, het kalf, het dorp*.

Welk lidwoord staat vóór die zelfstandige naamwoorden?
Verzin eens tien onzijdige zelfstandige naamwoorden.

§ 22.

Ge hebt al wat geleerd van de woordjes: *ik, gij, hij, zij en het*. Die woordjes heeten **voornaamwoorden**, omdat zij een *persoon*, een *dier* of *ding* aanduiden, maar den naam er niet van noemen.

Er zijn nog meer zulke woordjes. Zie maar in deze zinnen.

Klaas zei: *Ik en Piet (wij) gaan naar Amsterdam*.

Wie duidde Klaas met het woordje „*wij*” aan?

Jan zei: *Ik en Hein en Gerrit (wij) hebben op school den hoogsten prijs gekregen*.

Wie duidde Jan nu met het woordje *wij* aan?

Wij is ook een **voornaamwoord**; het beteekent den spreker en anderen.

In plaats van *ik en gij komen*, zegt men ook: *wij komen*.

En voor *ik en hij gingen* ook: *wij gingen*.

Als ge zegt: *wij lezen*. Wie kan *wij* dan alzoo aanduiden?

§ 23.

Nu nog wat over het woordje *gij*.

Als ik tot u zeggen wil, dat ge niet mooi schrijft, dan zeg ik: *gij* schrijft niet mooi. Dat hebt ge al geleerd.

Maar als ik ditzelfde tegen u en uw vriendje Piet beiden eens wilde zeggen, dan zou ik ook zeggen: *gij (ge) schrijft niet mooi*.

Dat voornaamwoord *gij* gebruikt men dus, wanneer men

tot één persoon spreekt, en ook wanneer men tot meer dan één persoon spreekt.

Vroeger gebruikte men dit voornaamwoord alleen voor het meervoud. Voor het enkelvoud gebruikte men *du*, dat uitgesproken werd als *doe*. In de alledaagsche spreektaal maakt men ook thans nog wel onderscheid. Men gebruikt *jij (je)* als men tot één persoon spreekt en *jullie* of *jelui* als men tot meer personen spreekt.

Willem! gij leest goed. Marie en Antje! gij moet rechtop zitten. Pieter, Koos, Jan! gij spreekt niet duidelijk.

Schrijf al de voornaamwoorden op, die ik u geleerd heb, en zeg: wie elk voornaamwoord kan aanduiden.

§ 24.

Jansje kwam van Leentje, Koosje en Heintje wat vertellen. Zij zei: *Zij (Leentje, Koosje en Heintje) hebben mijn broertje thuis gebracht.*

Door welk voornaamwoord duidde Jansje die drie meisjes aan?

Sprak Jansje over zich zelve, of vertelde zij wat van andere kinderen?

Welk voornaamwoord gebruiken wij dus om van anderen, waarvan we spreken, wat te vertellen?

Voeg bij elk dezer zinnen nog een zin:

De vrouw is gevallen;

De vrouwen zijn ziek;

Mijn zuster vertrekt naar Gouda;

Mijn zusters vertrekken naar Gouda;

Zij kan dus enkelvoud of meervoud zijn. Zeg eens, in welke van die zinnen, *zij* enkelvoud is.

§ 25.

Leer dit: *ik* duidt den *spreker* aan; men noemt *ik* den **eersten persoon enkelvoud**. *Hij* duidt een ander aan dan den spreker en hoorder; men noemt *hij* den **derden persoon enkelvoud**. *Zij* en *het* ook.

Wij duidt den *spreker* en *anderen* aan; men noemt *wij* den **eersten persoon meervoud**.

Gij duidt den *hoorder* en *een ander of anderen* aan; men noemt *gij* den **tweeden persoon meervoud**.

Zij duidt *anderen* aan dan den spreker en hoorder; men noemt *zij* in dit geval den **derden persoon meervoud**.

Ik, *hij*, *zij*, *het*, *wij*, *gij* en *zij* heeten **persoonlijke voornaamwoorden**, omdat zij den *spreker*, den *hoorder* en *anderen* aanduiden, waarvan men spreekt.

§ 26.

Er zijn nog meer persoonlijke voornaamwoorden. Hier staan ze: *mij*, *hem*, *haar*, *het*, *ons*, *u*, *je*, *hen*, *ze*.

Zoek ze uit deze zinnen op en zeg wie ze aanduiden.

Ik dank u. Gij stoot mij. Ik riep Willem; hij kwam dadelijk. Ik gaf hem een peer (vr.); hij at haar lekkertjes op. Karel, Willem en ik gaan morgen naar Scheveningen; wij vertrekken met den eersten trein. Mijn oom was er ook; hij ontmoette ons. Kato en Anna! ik zal u (je) wat vertellen. Moeder heeft mij drie peren gegeven en voor u ook. Karel en Willem moeten thuis komen; maar ik zie hen niet. Kornelia en Jakoba komen morgen weer thuis; ik ga haar (ze) afhalen. Het geitje was zoo even nog hier; nu is het weg; ik zal het gaan opzoeken.

§ 27.

Lees dit: Voor *gij* zegt men ook *ge*, *je* of *jij*; voor *mij* — *me*. Voor *wij* — *we*, ook *wullie*; voor *gij* (meervoud) — *jullie*; voor *u* — *jou*; voor *zij* — *ze* of *zullie*; voor *hen* — *ze*; voor *haar* — *ze*.

Arnold zei tegen Piet: „*Je hindert me.*” „*Jij doet het,*” hernam Piet. *Ik ken jou, (je, u,) deugniet! Wij gaan uit; jullie niet. We komen om 10 uren terug.*

Ik zag de menschen; ze waren verarmd. Moeder gaf ze wat brood en kleederen.

Wijs al de persoonlijke voornaamwoorden aan, die in die zinnen voorkomen, met opgave, of ze 1^e, 2^e of 3^e persoon enkel- of meervoud zijn.

§ 28.

Schrijf deze werkwoorden op uw lei over: *leeren*, *loopen*, *springen*, *zingen*, *zwingen*, *buigen*, *hooren*, *zaaien*, *slijpen*.

Schrijf ze er nu zoo naast: *lee-ren*.

Ieder werkwoord is nu in twee deelen verdeeld; die hebben ieder een naam. Van het werkwoord *leeren* heet *leer* de **stam**; en heet de **uitgang**.

Noem ook van de overige werkwoorden den **stam** en den **uitgang** op.

Als Piet bezig is met *leeren* en ik vraag hem, wat hij doet, dan zal hij zeggen: *ik leer*.

Als ik tot u zeg, dat ge bezig zijt met *leeren*, dan zeg ik: *gij leert*.

Als ik het van Willem tegen u zeg, dan zeg ik: *Willem (hij) leert*.

Welken persoon hebben we *ik* genoemd?

„	„	„	„	<i>gij</i>	„
„	„	„	„	<i>hij</i>	„

Als ge zegt: *ik leer*, dan noemen we den vorm *leer* ook **1^e persoon**. Die *vorm* is gelijk aan den stam van het werkwoord.

De vorm *leert*, die bij *hij* komt, heet **3^e persoon**.

Die vorm bestaat uit den stam *leer* met een *t* er achter.

Zie maar: *hij leert*. Die *t* heet **persoonsuitgang**.

Zeg, waaruit die vorm van het werkwoord bestaat.

Schrijf van de boven opgegeven werkwoorden de vormen van den 1sten en 3den persoon enkelvoud op, met een voornaamwoord als onderwerp er bij.

Voorb. ik loop.

hij loopt.

§ 29.

De vormen van den 1sten, 2den en 3den persoon meervoud van het werkwoord *leeren* zijn:

Wij *leeren* — *leer* (stam) en *en* (persoonsuitgang.)

Gij *leert* — *leer* „ „ *t* „ „

Zij *leeren* — *leer* „ „ *en* „ „

Geef de verschillende personen van de werkwoorden op, die in de volgende zinnen voorkomen.

Ik roep; gij denkt; de man (hij) zorgt; wij werken; gij zingt; zij (de mannen) schuilen; zij (de vrouw) waakt; het schaap (het) blaast; de voerman slaapt; de voerlieden slapen.

Noem van de volgende werkwoorden den stam en den uitgang: *wenden, vinden, schelden, houden, rijden, bieden, antwoorden, glijden* en *bidden*.

Verbeter de fouten in deze zinnen.

Ik hou niet van leegzitten. Hij zend nieuwe haring. Gij houdt niet van gepraat. Wij rijde naar huis. Zij (de vrouw) hoord niet. Zij (de mannen) trekken den wagen. De man red den knaap. Willem snijd een appel door.

§ 30.

Schrijf van de volgende werkwoorden den stam en den uitgang afzonderlijk: *gieten, smelten, sluiten, vlieden, stooten, binden, sluiten, lijden* en *smijten*.

Maak zinnen, waarin de 1ste en 3de persoon enkelvoud en de 2de persoon meervoud van bovenstaande werkwoorden voorkomen.

Voorb. *Ik giet de melk uit de kan.*

Hij begiet de bloemen in den tuin.

Gij giet het water luiten de ton.

Ga zoo voort; maar zeg eerst waarom al die vormen eender zijn. Welke uitgangen zijn weggelaten? Waarom zou dat wezen, denkt ge?

Zal dat met *vlieden, binden* en *lijden* ook zoo zijn?

§ 31.

Hier staan werkwoorden, waarbij wat nieuws is op te merken: *leven, blijven, drijven, zwerven, schrijven*.

Ik heb u geleerd dat, als ge van het werkwoord den uitgang *en* afdoet, ge dan den stam overhoudt.

Als we zoo doen met het werkwoord *leven*, dan houden we voor den stam over *lev*. Men zegt en schrijft daarvoor *leef*.

Ik zeg u, waarom dit zoo is. De *v* komt niet als sluitletter voor; daartoe is zij te zacht; de *f* komt voor haar in de plaats, en als de lettergreep gesloten is en de *e* volkomen of helder klinkt, schrijft men twee *e*'s. Die *f* heet *onecht*.

Waarom, denkt ge?

Schrijf nu den stam van de andere werkwoorden op.

Van *vreezen* is de stam *vrees*. Waarom niet *vreez*?

Hoe zal de stam zijn van de volgende werkwoorden: *genezen, lezen, verbazen, kiezen, loozen*?

Hoe zal de stam zijn van: *haken, waken, vuren, boren, verduren, wreken*? De klinker moet verdubbeld worden.

Waarom, denkt ge?

§ 32.

Lees de volgende zinnen eens:

Ik leer mijn les en ik leerde mijn les.

Hij leert zijn les en hij leerde zijn les.

Wij leeren onze les en wij leerden onze les.

Gij leert uw les en gij leerdet uw les.

Zij leeren hun les en zij leerden hun les.

Wanneer zult ge zeggen: *ik leer mijn les*, als ge het doet of als ge het op een anderen tijd deedt?

En wanneer zult ge zeggen: *ik leerde mijn les*, als ge het doet, of het reeds op een anderen tijd deedt?

De voorste vormen zijn vormen van den **tegenwoordigen tijd**.

De andere vormen zijn vormen van den **verleden tijd**.

Schrijf de vormen van den tegenwoordigen tijd van het werkwoord *spelen* op.

En nu die van den verleden tijd van hetzelfde werkwoord.

§ 33.

We gaan die vormen van den verleden tijd eens bekijken.

Het woord *leerde* bestaat uit twee deelen: *leer* en *de*.

Leer, weet ge, heet de *stam*; *de* heet **tijdsuitgang**.

Ge zult wel begrijpen, waarom. Denk maar eens, wat er door wordt aangewezen.

De derde persoon *leerde* is gelijk aan den eersten persoon. Noem er maar eens de deelen van op.

Een persoonsuitgang is er niet bij.

De derde persoon enkelvoud van den tegenwoordigen tijd heeft wel een persoonsuitgang. Welken?

De eerste persoon meervoud is *leerden*. De stam is *leer*, de tijdsuitgang is *de*. De persoonsuitgang is *n*. Waarom geen *en*? Dit zult ge wel kunnen raden, als ge maar denkt aan den meervoudsvorm van het zelfstandig naamwoord *hoogte*. Waarom plaatsen we daar geen *en* achter?

Zeg gij nu eens uit welke deelen de vormen *leerdet* en *leerden* van den 2den en 3den persoon meervoud bestaan.

Schrijf den verleden tijd op van de werkwoorden: *hooren*, *zaaien* en *beloonen*; maar in zinnen b.v.

Ik hoorde naar den raad van mijn ouders.

Hij hoorde naar de bede van den armen man, enz.

Nu nog wat: ik *hoorde* wil zeggen; ik *hoor deed* dat beteekent: *het hooren is nu voorbij*.

Ontleed die twee zinnen.

§ 34.

Schrijf 10 werkwoorden op, waar ge achter den stam *de* moet voegen om den verleden tijd te vormen.

Ge kunt evenwel niet altijd met *de* achter den stam te voegen den verleden tijd maken.

Zie maar: de 1e persoon van den verleden tijd van *plukken* is: *ik plukte*.

Gisteren plukte ik een bloempje in den tuin.

Dat we zeggen *plukte* en niet *plukde* komt door de *k*. Die *k*, hebt ge geleerd, is een scherpe medeklinker en die verscherpt de *d* van *de* tot *t*. *De* wordt dus *te*.

Dat is ook het geval bij de werkwoorden, waarvan de stam op *f* (echte) *ch*, *p*, *t* of *s* (echte) eindigt.

Hoe is de 3de persoon van den verleden tijd van het werkwoord *blaffen*.

Van *lachen* is de 1ste persoon enkelvoud *lachte*.

„ *happen* „ „ „ „ „ *hapte*,

„ *missen* „ „ „ „ „ *miste*.

„ *praten* „ „ „ „ „ *praatte*.

Schrijf van de volgende werkwoorden den verleden tijd op: *twisten*, *verplichten*, *tasten*, *wachten*, *dooden*, *braden*, *verbreeden*, *verbreiden*.

Wat is de stam van *redden*? Als we van dit werkw. den 1sten en 3den persoon meervoud van den verleden tijd schrijven, zooals we het boven geleerd hebben, hoe worden die dan?

Wat is de 1ste en 3de persoon meervoud van den tegenwoordigen tijd van dit werkwoord?

Omdat de vormen van den verleden tijd niet gelijk zouden zijn aan die van den tegenwoordigen tijd, schrijft men in den verleden tijd den tijdsuitgang ook wel dubbel. Hoe worden die dan?

Hoe is de verleden tijd van de werkwoorden: *schudden*, *vatten*, *zetten*?

Al de werkwoorden, die in den verleden tijd den tijdsuitgang *de* of *te* hebben, heeten **zwakke werkwoorden**.

§ 35.

Verbeter in deze zinnen de fouten.

Piet viel door het ijs; zijn broer wende alle pogingen aan om hem er uit te helpen; maar het bate niet. Gelukkig daagde er nog tijdig hulp. Een schipper zag het gevaar, waarin Piet verkeerde; begaf zich op het ijs en reddden den drenkeling. Zijn broer was intusschen naar huis gelopen om zijn moeder te halen.

Men kan begrijpen, hoe die ontstelden; maar ook hoe blijde zij was, toen zij Piet zag. Deze liep te klappertan-

den, spoede zich naar huis, kleede zich uit en begaf zich te bed, maar Piet was den anderen dag ziek en nog al erg ook. — Toen Piet weer beter was, wachte hij zich wel zich zoo roekeloos in gevaar te begeven. Hij ging wel op het ijs, maar eerst dan, als zijn ouders het hem veroorloofde.

Schrijf al de zwakke werkwoorden op, die in die zinnen voorkomen.

§ 36.

Ontleed deze zinnen :

Gisteren leerde ik in de school drie lessen.

Jan teekende onlangs een mooie kaart van ons land.

Hij en ik hoorden hen in den tuin en op de plaats.

Zij laadden snel hun geweer.

Wij lachten om de grap van Jan.

Onder den boom rustte ik uit.

Op deze plaats wachtte ik op mijn broeder en mijn zuster.

Gij ontmoettet ons op het plein bij de kerk.

De vlag wapperde van den toren en van het stadhuis.

Hij verblijdde ons met dit boekgeschenk.

Schrijf al de werkwoorden op, die in deze zinnen voorkomen, en zeg in welken tijd zij staan.

Ook de persoonlijke voornaamwoorden en zeg welken persoon zij aanduiden.

§ 37.

Schrijf al de vormen van den tegenwoordigen tijd van het werkwoord *zingen* op en zeg dan uit welke deelen zij bestaan.

Zeg nu eens, hoe ge den verleden tijd van het werkwoord *leeren* hebt gevormd.

Dat is bij het werkwoord *zingen* heel anders.

Zie maar eens in deze zinnen.

Verleden tijd.

1. p. enk. *Ik zong het eerst.*
3. „ „ *Mijn broeder zong te luid.*
1. p. meerv. *Wij zongen samen de eerste partij.*
2. „ „ *Gij en uw vriend zongt de tweede partij.*
3. „ „ *Zij (de vogeltjes) zongen in de takken hun avondlied.*

Vergelijk eens de vormen van het werkwoord *zingen* van den tegenw. tijd met die van den verl. tijd en zeg het verschil.

Is de tijdsuitgang *de* achter den stam gevoegd, zoo als bij *leeren*?

Leer dit: *Werkwoorden, die in den verleden tijd geen tijdsuitgang hebben*, heeten **sterke werkwoorden**.

Schrijf nu de vormen op van het werkwoord *vinden* in den tegenwoordigen en den verleden tijd, maar in zinnen.

B.v. *Ik vind dat boek heel mooi.*

Ga zoo voort.

§ 38.

Hier staan een aantal sterke werkwoorden. Zeg er den verleden tijd van:

Nemen, breken, lezen, spreken, treden, eten, geven.

Voorb.

Verl. tijd.

1ste pers. enk.	ik	<i>nam.</i>
2de „ „	„	<i>ontbreekt.</i>
3de „ „	„	<i>hij nam.</i>
1ste pers. meerv.	wij	<i>namen.</i>
2de „ „	„	<i>gij naamt.</i>
3de „ „	„	<i>zij namen.</i>

Hoe is de *a* in het enkelvoud en hoe in het meervoud
Dat is zoo bij al de opgegeven werkwoorden.

§ 39.

Nu leer ik u wat van de *e*'s in *leeren* en in *nemen*.

Hoeveel *e*'s staan er in *lee* en hoeveel in *ne*?

De *ee* in *lee* heet **scherp**, en in *ne* **zacht**.

De *e* in sterke werkwoorden is zacht, uitgezonderd in *heeten*. De zachte *e*, in open lettergrepen, stelt men door één *e* voor.

Verzin vijf sterke werkwoorden met een *e* in den stam.

Leer dit: *in alle woorden, waarin de E met een anderen klinker afwisselt, is zij zacht.*

Zie: voor *zeven* zegt men wel eens *zeuven*, voor *deze*,
deuze (*dit*).

„ *schip* zegt men *scheep*; meervoud *schepen*.

„ *stad* „ „ *stede*; „ ' *steden*.

„ *ketting* „ „ *keten*.

Nu nog wat: van *spreken* is het woord *spreker* afgeleid.

„ *geven* „ „ „ *gever* „

„ *lezen* „ „ „ *lezer* „

In al de woorden, van sterke werkwoorden afgeleid, is de e ook zacht en schrijft men dus ook maar één e.

§ 40.

Wat ge van de tweeërlei *e*'s geleerd hebt, geldt ook voor de *o*.

Komen is een sterk werkwoord. Hoeveel *o*'s zijn in de eerste lettergreep? Die *o* is zacht. De *o* in sterke werkw. is zacht behalve in *loopen* en *stooten*. Ook in woorden, die van sterke werkwoorden afgeleid zijn, is de *o* zacht.

Schrijf maar eens den verleden tijd van deze sterke werkwoorden op: *bieden*, *buigen*, *schieten*, *wegen*, *scheren*.

Denk niet, dat de *e* en *o*, die in zwakke werkwoorden

voorkomen, altijd scherp zijn. Zie maar eens: *leven, streven, beven, deen, weren, keren*, (vegen).

Koken, loven, pogen, stoven, schromen zijn alle zwakke werkwoorden en welke *e* of *o* komt er in voor?

Hoe is de *o* in het werkwoord *vergrooten*?

Leer dit: *de o is zacht in woorden, waarin zij afwisselt met de eu.*

Voor *wonen* hoort men wel eens *weunen*.

„ *koning* „ „ „ „ *keuning*.

Zeg eens het meervoud van *hof*, van *gebod*, *lot*. In het meervoud van die woorden is de *o* ook zachthelder.

Vergelijk deze woorden, en zeg welke *o* er in is. *Kolen* (steen) en *koolen* (groente); *toon* (laten zien) en *tonen* (geluid); *ophoopen* en *hopen* (verwachten).

Kunt ge onderscheid in de uitspraak van die *o*'s hooren?

§ 41.

Hier staan nog meer sterke werkwoorden: *blijven, vrijzen, slijpen, glijden, strijden, rijzen*, (naar omhoog gaan).

Zeg er den verleden tijd van.

Noem nog eenige werkwoorden met *ij* in den stam.

Zijn de volgende werkwoorden sterk of zwak? *peinzen, peilen, reizen*, (naar een andere plaats gaan) *zeilen, dweilen*.

Zie nu, of ge zelf den spelregel kunt vinden voor de *ij* in werkwoorden.

De *ij* is eigenlijk de dubbele *i*; in eenige provinciën van ons land zegt men voor *schrijven, schriiven*, voor *glijden, gliiden*. Zie of de volgende werkwoorden zwak of sterk zijn: *wijden, bevrijden, vlijen* (voegen) *vijlen, twijfelen*.

Wat kunt ge uit de spelling van die werkwoorden leeren?

§ 42.

Schrijf deze zinnen over met het werkwoord in den verleden tijd:

De boer melkt gewoonlijk tweemaal per dag zijn koeien.

De steek van de bij zwelt op.

Ik bederf bij ongeluk dit nette schrift.

De reizigers sterven stellig op die gevaarlijke reis.

Zij komen op den bepaalden tijd terug.

Gij scheert de schapen in de lente en in den herfst.

Ik zie mijn broeder nergens.

Meet gij met de ruder of met den meter?

Gij vergeet altijd uw gereedschap.

Hij knijpt de kat in den donker.

Wij schrijven brieven aan onze vrienden.

De soldaten schieten met los kruut.

Zindelijke kinderen wasschen dikwijls hun handen.

De veldheer hangt de veroverde standaards in de groote zaal op.

Het kind slaapt gerust in de schaduw van den boom.

Zet die zinnen om. Ontleed ze.

§ 43.

Lees dezen zin: *Ik ga van middag wandelen.*

Zeg eens, hoeveel werkwoorden in dien zin voorkomen.

Welk werkwoord zegt iets van het onderwerp? *ga* of *wandelen*?

Het werkwoord *wandelen* zegt in dezen zin alleen maar, wat er gedaan wordt en niet wie het doet.

Als een werkwoord zóó in een zin voorkomt, zegt men, dat het in de **onbepaalde wijs** staat. Uit welke deelen bestaat een werkwoord in de onbepaalde wijs?

Zie eens, of er in de volgende zinnen werkwoorden voorkomen in de onbepaalde wijs.

Ik leer teekenen. Gij hoort vertellen. Hij zag u komen. Wij leeren haken. De boeren beploegen het land. Ik zag van morgen de zon opgaan. Ik kom van middag eten.

Somtijds komt het woordje *te* vóór het werkwoord, dat in de onbepaalde wijs staat. Lees maar: *Ik stond naar dat schip te kijken. Zij begonnen hevig te kijken. De kinderen schenen te slapen. Ik hoop lang bij u te blijven.*

Schrijf nu eenige zinnen, waarin een werkwoord voorkomt in de onbepaalde wijs met en zonder *te*.

§ 44.

Somtijds komen voor het werkwoord in de onbepaalde wijs de voorzetsels *om te*: b.v. *Wij eten om te leven; maar wij leven niet om te eten. Ik kom om u te zien. Wij deden een wandeling om te genieten van de schoone natuur.*

Schrijf gij ook eens drie zinnen, waarin die woordjes zóó voorkomen.

Nu nog wat anders van de onbepaalde wijs der werkwoorden.

Lees dezen zin maar eens: *Gissen doet wel eens missen.* In dezen zin is *gissen* het onderwerp. Waarom?

Wat is het onderwerp in dezen zin: *Spelen is een geliefkoosde bezigheid van knapen en meisjes.*

Schrijf 6 zinnen, waarin de onbepaalde wijs van een werkwoord als onderwerp voorkomt.

Ik kan ook het lidwoord *het* voor het werkwoord in de onbepaalde wijs zetten. B.v. *Het schrijven stelt ons in staat met een verwijderden vriend van gedachten te wisselen.*

Zouden we het woord *schrijven* nu nog wel een werkwoord noemen?

We zullen later leeren, dat ook wel andere woorden

b.v. bijvoegelijke naamwoorden als zelfstandige naamwoorden kunnen voorkomen.

§ 45.

Lees deze zinnen: *De meid, aardappelen schillende, sneed in haar vinger.* Wie was *schillende*?

Van wie zegt het woord *schillende* dus iets?

Van welk werkwoord is *schillende* een vorm?

Men noemt dien vorm *schillende* een **bedrijvend deelwoord**, omdat het aanduidt, dat de meid het *schillen* doet, dus in *bedrijf* is.

Zeg eens, hoe het gevormd is.

Schrijf van deze werkwoorden het bedrijvend deelwoord op: *eten, slapen, vertellen, bevochtigen, rammelen, stotteren* en *trommelen*.

In dezen zin komt nog een vorm van *schillen* voor.

De aardappelen, door de meid geschild en gewasschen, worden op het vuur gezet.

In dezen zin duidt *geschild* aan, dat de aardappelen het *schillen* hebben ondergaan. Derhalve, dat zij niet in *handelenden*, maar in *lijdenden toestand* waren.

Geschild heet dan ook **lijdend** deelwoord.

Hoe is *geschild* gevormd? Ik help u even. Hoe zoudt gij *ge* noemen, hoe *schil* en hoe de *d*?

Men kan ook *schillende* een **tegenwoordig deelwoord** noemen; want de meid was *schillende* tijdens het *schillen* en *geschild* noemt men ook een **verleden deelwoord**, omdat de aardappelen *geschild* waren *na* het *schillen*.

§ 46.

De bedrijvende deelwoorden worden van bijna alle werkwoorden op dezelfde wijze gevormd.

Noem nog eens van deze werkwoorden die vormen op: *drinken, zien, werken, springen, besproeien, wasschen, bidden, verblijden, opstapelen, afbreken, vergeten.*

De lijdende deelwoorden verschillen. Zie: van *lezen* is het lijdend deelwoord *gelezen* en van *leeren*, *geleerd*.

Is *lezen* een sterk of zwak werkwoord? En *leeren*?

Leer dit: Lijdende deelwoorden van zwakke werkwoorden worden gevormd door *ge* voor den stam en *d* of *t* achter den stam te voegen.

Leer dit er bij: Als de stam van een zwak werkwoord op de echte *f*, op *ch*, op *k*, op *p* of de echte *s* eindigt, is de uitgang van het lijdend deelwoord een *t*. Als de stam op *d* of *t* eindigt, komt er geen uitgang achter. Waarom niet, denkt ge?

Schrijf van deze werkwoorden de deelwoorden op: *spreken, loopen, raden, wandelen, springen, bijten, trekken, drukken, winden, winnen, wasschen, liggen, leggen, zitten, zetten, reizen, rijzen, lijden, leiden, vellen, vallen.*

Vorb. *Spreken, sprekende, gesproken.*

Maak zinnen, waarin de deelwoorden van die werkwoorden voorkomen.

§ 47.

Welke zijn de deelwoorden van deze werkwoorden: *be-reiden, gelukken, zich erbarmen, herinneren, ontzetten, verbranden, betreuren, mistrouwen?*

En ook van deze: *bijstaan, toezien, naschrijven, heen-zenden, samenstellen, oprijzen, inzamelen, afmaken, voort-trekken, achterhouden, aanvallen.*

Maak van deze werkwoorden zinnen, met vormen van den tegenwoordigen tijd.

Vorb. *Ik sta mijn vriend altijd bij.* Waar staan nu

de voorvoegsels? In de zinnen, die ge gemaakt hebt, zijn de woordjes *bij, toe, na* enz. bijwoorden.

Geef het verschil in beteekenis op van de deelwoorden, van dezelfde werkwoorden gevormd, die in de volgende zinnen voorkomen :

Piet hoopte verhoogd te worden; maar hij heeft zich deerlijk misrekend.

Piet kreeg drie sommen op; maar hij heeft in alle drie misgerekend.

Mietje heeft hare snoepzucht overwonnen.

Die werkman heeft dezen zomer een aardig duitje overgewonnen.

De balans was valsch; de waren zijn overgewogen.

Die menschen hebben de zaak goed overwogen.

De zon is prachtig ondergegaan.

Die soldaat heeft veel smarten ondergaan.

Maak zinnen, waarin de volgende werkwoorden voorkomen, zoo als boven: *dóórzien* en *doorzien*; *misdoen* en *misdoën*; *óvertrekken* en *overtrékken*; *wéderstaan* en *wederstáan*; *óverleggen* en *overléggen*.

Kunt ge bij het nitspreken dier woorden hooren, welke van die voorvoegsels **scheidbaar** en welke **onscheidbaar** met het werkwoord verbonden zijn?

Geef de beteekenis van die werkwoorden eens op.

§ 48.

Hier staan de vormen van den tegenwoordigen tijd van het werkwoord *hebben*.

ik heb.

wij hebben.

hij heeft.

gij hebt.

zij hebben.

Zie eens, hoe ds 3de persoon gevormd is. Dat is anders dan bij de werkwoorden, die we al behandeld hebben.

Men noemt daarom de vervoeging van het werkwoord *hebben* **onregelmatig**.

Eveneens is het met de vormen van den verleden tijd. Zie maar:

ik <i>had</i> .	wij <i>hadden</i> .
hij <i>had</i> .	gij <i>hadt</i> .
	zij <i>hadden</i> .

We hebben die vormen noodig om wat anders te leeren.

Schrijf of zeg al de vormen van den tegenwoordigen tijd van *leeren*.

Lees deze zinnen: *Ik leer mijn les en ik heb mijn les geleerd*.

In den eersten zin duidt de vorm van het werkwoord *leeren* aan, dat het leeren door u *gedaan wordt op het oogenblik, waarvan ge spreekt*.

In den tweeden zin wordt gezegd; dat het leeren door u *voleind (gedaan) is op het oogenblik, waarvan ge spreekt*.

Den vorm van het werkwoord *leeren* in den eersten zin zullen wij **den eersten tegenw. tijd**, en dien in den tweeden zin **den tweeden tegenw. tijd** noemen.

Waaruit bestaat de vorm van *leeren* in den tweeden tegenwoordigen tijd?

Men noemt dit een **samengestelden vorm**. Waarom?

Schrijf van deze werkwoorden den eersten en tweeden tegenw. tijd op: *rekenen, lezen, tellen, schrijven*.

Maak zinnen, waarin de 3de persoon enkelvoud in den tweeden tegenw. tijd voorkomt.

§ 49.

Ge hebt nu al tweeërlei tegenw. tijd leeren kennen. Ik ga nu hetzelfde van den verleden tijd leeren.

Lees deze zinnen:

Ik leerde gisteren avond te zes uren mijn les.

Ik had gisteren avond te zes uren mijn les geleerd.

De vorm *leerde* in den eersten zin duidt aan, dat ge in een verleden tijd nog bezig waart met leeren; de vorm *had geleerd* beteekent, dat het leeren in een verleden tijd voleind was.

In den eersten zin staat het werkwoord in den **eersten verleden tijd** en in den tweeden zin in den **tweeden verleden tijd**.

Waaruit bestaat de tweede verleden tijd?

Schrijf van de volgende werkwoorden den eersten en tweeden verleden tijd op: *lezen, rekenen, tellen, schrijven*.

Maak zinnen, waarin die vormen voorkomen.

§ 50.

Schrijf van het werkwoord *zingen* de vormen op van de vier tijden, die ge nu kent, en zeg de beteekenis van die tijden.

Het werkwoord *hebben* heet, als het gebruikt wordt, om samengestelde tijden te vormen, **hulpwerkwoord**.

Zeg nu eens in welke van de volgende zinnen *hebben* een hulpwerkwoord is en in welke niet.

Ik had maar drie centen over. Ik heb mijn les drie-maal gelezen. Hij heeft Dirk aan zijn sommen geholpen. Wij hebben genoeg tijd om te leeren. Gisteren had mijn neef uw brief nog niet ontvangen. De leeuw heeft manen, de leeuwini niet. Het rund heeft zijn horens ter verdediging tegen zijn vijanden. Wij hebben van u niets te eischen. Ik heb een uur geloopen zonder rusten. Mijn broer heeft op den tocht gestaan; hij heeft nu de koorts. Mijn moeder heeft den geneesheer gehaald.

Geef op in welke tijden de werkw. staan, die in die zinnen voorkomen.

§ 51.

Er zijn nog andere werkwoorden, die we als hulpwerkwoorden noodig hebben. Hier staat er een: *zullen*.

Zie hier de vormen van den

Eersten tegenw. tijd en van den eersten verl. tijd.

ik <i>zal</i> .	ik <i>zoude</i> of <i>zou</i> .
hij <i>zal</i> .	hij <i>zoude</i> of <i>zou</i> .
wij <i>zullen</i>	wij <i>zouden</i> .
gij <i>zult</i>	gij <i>zoudet</i> of <i>zoudt</i> .
zij <i>zullen</i>	zij <i>zouden</i> .

Welken persoonsuitgang mist ge in den tegenwoordigen tijd?

Lees nu eens dezen zin:

Ik zal van middag met u spelen.

De vorm *zal spelen* duidt aan, dat het spelen ten opzichte van het oogenblik, waarop men spreekt, nog toekomstig is; dat wil zeggen nog gebeuren moet.

Wij zullen dien vorm: *zal spelen* den **derden tegenwoordigen tijd** van *spelen* noemen.

In welken tijd staat het hulpwerkwoord en hoe heet de vorm van het werkwoord *spelen* in dien tijd?

Zeg nu, hoe de 3de tegenw. tijd gevormd wordt.

§ 52.

Lees dezen zin: *Ik zal van middag met u gespeeld hebben.*

In dien zin komt ook een samengestelde tijd van *spelen* voor.

Zeg, waaruit de vorm „*zal gespeeld hebben*” bestaat.

Die vorm beteekent, dat het *spelen* ten opzichte van het oogenblik, waarop men spreekt, nog toekomstig is, maar gedaan zal zijn op een bepaalden tijd.

Wij noemen dien vorm den **vierden tegenwoordigen tijd**.

Schrijf van de werkwoorden *hooren*, en *spreken* al de vormen op van de tijden, die ge al geleerd hebt, in kleine zinnen met een persoonlijk voornaamwoord als onderwerp.

§ 53.

Geef op in welken tijd de werkwoorden in deze zinnen voorkomen:

Ik zal van middag mijn les schrijven. Gisteren zag ik veel vreemdelingen. Ik werk iederen avond van half zes tot zeven uren. Koning Willem II stierf in 1849. Wij hadden al ons werk klaar, toen Hendrik bij ons kwam. Hoe laat zult ge gegeten hebben? Ik weet niet, hoe laat ik van middag zal eten. Ik heb een fraai boekgeschenk gekregen. Hendrik heeft er al in gelezen. Ik zal het van daag uitlezen. Ik wacht mijn vriend. Ik wachtte sinds twee dagen mijn vriend. Ik heb mijn vriend al twee dagen te vergeefs gewacht. Ik had u te vergeefs gewacht, vriend! Ik zal niet zoo lang meer wachten. Ik zal zoo wat een uur gewacht hebben.

Zoek uit die zinnen de zelfstandige naamwoorden en de persoonlijke voornaamwoorden.

§ 54.

De eerste verleden tijd van zullen is *zou* of *zoude*.

Men gebruikt dien vorm ook als hulpwerkwoord.

Lees maar: *Ik zou spelen* en *Ik zou gespeeld hebben*.

Ge kunt nu wel zeggen, waaruit die vormen bestaan.

Ik zou gisteren spelen duidt aan, dat het spelen in een verleden tijd nog gedaan moest worden. Wij noemen dien vorm: **derden verleden tijd**.

Ik zou gisteren middag gespeeld hebben duidt aan, dat ge het spelen, dat in een verleden tijd nog toekomstig was, gedaan hebt op een bepaalden tijd.

Wij noemen dien tijd: den **vierden verleden tijd**.

Schrijf nu van het werkw. *spelen* al de vormen op. Eerst van de vier tegenwoordige, dan van de vier verleden tijden.

Zeg of schrijf nu eens al de vormen van het werkw. *zingen* op, in al de tijden, die ge nu geleerd hebt, maar in volzinnen met bepalingen bij het gezegde.

§ 55.

Lees deze zinnen: *De jongen leert vlijtig. Leer vlijtig, jongen! Vlijtig leere de jongen.*

In den eersten zin wordt gezegd, dat de jongen werkelijk vlijtig leert; in den tweeden zin wordt tegen den jongen gezegd, dat hij vlijtig leeren moet; in den derden zin wordt de wensch uitgesproken, dat hij het doen zal.

Voor die verschillende vormen, die, zoo als ge ziet, ieder wat bijzonders uitdrukken, zijn weder verschillende namen.

Den eersten vorm noemt men de **aantoonende wijs**.

Den tweeden „ „ „ „ **gebiedende wijs**.

Den derden „ „ „ „ **aanvoegende wijs**.

Wijs in de volgende zinnen aan, in welke wijs het werkwoord staat.

God behoede u. Houd uw woord. Schrijf dit werk over. Willem schrijft zijn les. Wij werken met inspanning. Werk steeds met inspanning. Werk zooveel gij kunt. Hij werke daar even als hier. Gij hebt geduld. Heb geduld. Lang leve de Koning! Leef lang, Koning!

De Koning leeft lang. Ik zie goed naar het bord. Zie gij maar goed naar het bord.

§ 56.

Van de gebiedende wijs leer ik u nog wat.

Lees dit eerst. *Vriendje! hoor eens naar mij. Vriendjes! hoort eens naar mij.*

Let eens op den vorm van het werkwoord in beide zinnen. Welk verschil merkt ge daarin op?

Wat zou er door dien verschillenden vorm worden aangeduid?

Waarom wordt het onderwerp bij het werkwoord in de geb. wijs weggelaten, denkt ge?

Ontleed deze zinnen: *Luister. Luistert. Spreek zacht. Spreek niet te luid. Spreek geen kwaad. Spreek geen kwaad van anderen. Vergeet van middag uw boek niet. Jan! vergeet morgen uw werk niet. Heeft Jan van morgen zijn werk weér vergeten. Ik zal morgen mijn werk niet vergeten. Wij vergaten gisteren onze brieventasschen.*

Geef op in welke wijs en in welken tijd de werkwoorden staan, die in die zinnen voorkomen.

§ 57.

Ontleed deze zinnen: *Schrijf, Willem! Schrijft, jongens! Willem schrijft. Koos en Pieter schreven. Koos en Pieter schreven mooi. Wij hebben gisteren aan vader geschreven. Hadden de meisjes haar taak afgewerkt? Zij zullen morgen beginnen. Zij zullen morgen haar les geschreven hebben. God behoede u. Leef lang tot vreugd uwer ouders. Het geluk krone uwe dagen. Leefde mijn vader nog maar! Ware mijn zoon maar hier!*

Geef op in welke wijs en in welken tijd de werkwoorden staan, die in die zinnen voorkomen.

Schrijf dit zonder fouten:

Leef, lieve kindren! leef altijd

In vrede en broedermin!

Door eendracht wort een huis gebouwt

*Door tweedracht stort het in.
Wat gij niet wil, dat u geschied
Doe dat ook aan een ander niet.*

§ 58.

Vroeger hebben we persoonlijke voornaamwoorden leeren kennen. Noem ze nog eens op. Er zijn nog andere voornaamw. In deze zinnen kunt gij ze vinden.

Iemand heeft het horloge gevonden. Niemand wist van de zaak af. Iets hindert mij daar altijd. Niets was er te zien. Ik heb nog niets van mijn broeder vernomen. Men gelooft van dat verhaal niets. Het regende den ganschen dag. Ik heb wat verloren. Die man heeft het druk.

Wanneer zegt ge: „*Iemand heeft het horloge gevonden.*” Als ge weet, wie het gevonden heeft, of als ge het niet weet?

We gebruiken dus het voornaamwoord *iemand* om een nog onbekende zelfstandigheid aan te duiden.

Wanneer zult ge zeggen: *hij zingt* en wanneer: *iemand zingt*?

Hij is een **bepaald voornaamwoord**. Hoe zullen we nu *iemand* noemen?

Wanneer zult ge zeggen: *Iets hindert mij*? Wat zal *iets* aanduiden?

Wat beteekent *het* in dezen zin: *Het regent*. Duidt het een persoon of zaak aan? Dit woord *het* staat er alleen maar voor den vorm, zonder iets te beteekenen.

Is dat in dezen zin ook het geval? *Ons huis is bouwvallig; het zal welhaast afgebroken worden.*

Maak zelf zinnen, waarin deze onbepaalde voornaamwoorden voorkomen: *men, het, iemand, niemand, iets, niets, wat.*

§ 59.

In deze zinnen komen nog andere voornaamwoorden voor:

Deze jongen schrijft. Die jongen leest. Gene jongen zingt. Dit kind is vlijtig. Dat kind is vlijtiger. Zoo'n jongen bevalt mij.

De woorden: *deze, die, gene, dit, dat, zoo'n* (zoo een) zijn **aanwijzende voornaamwoorden**. Zij wijzen aan of een persoon of zaak meer of minder in de nabijheid van den spreker is.

Als ik zeg: *Deze jongen schrijft en die jongen rekent*, dan wordt door *deze* de jongen aangewezen, die het dichtst bij mij is en door *die*, de jongen, die wat verder af is.

Hoe is dat nu met *deze* en *gene* en met *dit* en *dat*?

Als voornaamwoorden vóór het zelfst. naamwoord. staan ter bepaling, heeten ze **bijvoegelijke voornaamwoorden**.

Komen ze in de volgende zinnen ook als bijvoegelijke voornaamwoorden voor?

Een jongen haalde twee brooden. Hij zei: "*dit is versch en dat is oudbakken.*"

Piet vergeleek drie visschen en zei: „*deze is groot; die is grooter en gene is de grootste.*”

Hoe gebruikte Piet de voornaamwoorden *deze, die* en *gene* om de visschen aan te duiden? Zóó gebruikt heeten ze **zelfstandige voornaamwoorden**. Waarom zouden ze zoo genoemd worden?

Lees dezen zin: *Ik ontmoette gisteren eerst mijn neef, toen mijn broeder. Deze was erg vermoeid; gene klaagde over den dorst.* Wie duidt nu *deze*, wie *gene* aan?

Maak vijf zinnen, waarin de voornaamwoorden *deze* en *die* als bijvoegelijke aanwijzende voornw. en vijf, waarin ze als zelfstandige aanwijzende voornaamwoorden voorkomen.

§ 60.

Als ge de aanwijzende voornaamwoorden *die* en *dat*

wat schielijk' en zonder nadruk uitspreekt, lijken ze veel op de woordjes, *de* en 't of *het*, die we al dikwijls gebruikt hebben.

Vroeger was *de*, *die* en 't of *het* was *dat*. Die woordjes zijn dus van afkomst aanwijzende voornaamwoorden. Ge weet reeds, dat ze **lidwoorden** heeten. Behalve *de* en *het* is er nog een lidwoord, het toonloos uitgesproken woordje *een*.

We zullen thans wat van het gebruik der lidwoorden leeren.

Als ik zeg: *daar komt een koning hier*, weet ge dan welken koning ik bedoel? Maar als ik zeg: *de koning komt hier*, weet ge het dan niet?

Wanneer zal men zeggen: *het kind schreit*, en wanneer: *een kind schreit*?

Wanneer zal men zeggen: *geef mij de pen*, en wanneer: *geef mij een pen*?

Ge zult nu begrijpen, waarom men de lidwoorden onderscheidt in **bepaalde** en **onbepaalde lidwoorden**.

Wat is in de vorige zinnen het bepaalde, wat het onbepaalde lidwoord?

Maak een zin, waarin het zelfst. naamw. *brood* met het bepaalde, één, waarin het met het onbepaalde lidwoord en één, waarin het zonder lidwoord voorkomt.

§ 61.

Lees deze zinnen: *Koning Willem III regeert sedert 1849.*

Doktor Jenner heeft het eerst de koepok-inenting toegepast.

Nederland ligt op sommige plaatsen lager dan de zee.

Vader heeft mij een nieuw prentenboek beloofd.

Moeder zal ons komen afhalen.

Goud is een kostbaar metaal.

IJzer is nuttiger dan goud.

Mest wordt in sommige landen als brandstof gebruikt.

Boontje komt om zijn loontje.

Honger maakt rauwe boonen zoet.

Geef uit deze zinnen eens op, welke eigennamen er in voorkomen, en ook welke gemeene zelfstandige naamwoorden bij eigennamen staan.

Waarom die zelfst. naamw. zonder lidw. voorkomen, kunt ge wel zeggen. Denk maar eens, waarom men eigennamen gebruikt en waartoe het lidwoord dient.

Welke zelfst. naamw. komen in de opgegeven zinnen ook nog voor, die bepaalde personen aanwijzen?

Welke zelfst. naamw. komen als stofnamen in die zinnen voor?

Welke zelfst. naamw. komen in de laatste twee zinnen zonder lidwoord voor?

Zoudt ge nu wel kunnen opgeven in welke gevallen de zelfst. naamw. zonder lidwoord voorkomen?

§ 62.

Willem zei tegen Hein: „*dat is mijn pen.*”

Welke *pen* duidt Willem met het woordje *mijn* aan? Zijn eigen pen of die van een ander? Als het Willems eigen pen niet is, dan is het toch een pen, die hij in gebruik heeft.

Dat woordje *mijn* heet een **bezittelijk voornaamwoord**, omdat het aanduidt, dat Willem die pen bezit of betrekking op die pen heeft.

Willem had ook kunnen zeggen: „*die pen is van mij.*” Het voornaamwoord *mij* hebben we een persoonlijk voornaamwoord genoemd. Men zou daarvoor den naam van den spreker in de plaats kunnen schrijven.

Wat zoudt ge kunnen zeggen voor: *zijn schrift, haar schrift, ons schrift, uw schrift, hun schrift?*

In de volgende zinnen zijn persoonlijke voornaamwoorden gebruikt. Verander die zinnen zóó, dat in plaats van de persoonlijke, bezittelijke voornaamwoorden voorkomen:

Dat boek is van mij.

Die jas is van hem.

Die muts is van haar.

Dat huis is van ons.

Dat werk is van u.

Dat gereedschap is van hen.

Schrijf nu al de bezittelijke voornaamwoorden eens op, die ge gebruikt hebt, en zet er achter of ze enkelvoud of meervoud zijn en of ze den 1sten, 2den of 3den persoon aanwijzen.

Voor den 2den persoon enkelvoud had men vroeger een afzonderlijk bezittelijk voornaamwoord. Thans gebruikt men *uw*, zoowel voor het enkelvoud als voor het meervoud.

Voor welken persoon gebruiken we tweeërlei bezittelijk voornaamwoord, en waarvoor zou dat wezen?

§ 62.

In de vorige § kwamen de bezittelijke voornaamwoorden als bepalingen van zelfstandige naamwoorden voor. Ze waren dus bijvoegelijk gebruikt. Maar, als ik tot u zeg: *doe de groete aan de uwen*. Wie bedoel ik dan met *de uwen*? Het woord *uwen* is ook een bezittelijk voornaamwoord: zelfstandig of bijvoegelijk?

En hoe is het bezittelijk voornaamwoord gebruikt in deze zinnen: *De mijneu groeten u. De onzen zijn gezond. Mijn boek is nog nieuw; het uwe is al gescheurd.*

Wijs in de volgende zinnen de bezittelijke voornaam-

woorden aan, en geef daarbij op, of ze bijvoegelijk of zelfstandig voorkomen:

Uw tuin is welgelegen; maar de mijne is fraaiër. Uw huis is hooger dan het mijne. Zijn pakhuis is grooter dan het onze. Haar vingerhoed is wijder dan de mijne en de uwe. Onze vrienden zijn belangstellender dan de hunnen. Hare kinderen zijn leergieriger dan de hunnen. Hunne gewoonten zijn beter dan de onzen.

§ 64.

Lees deze zinnen:

Wie heeft u die droevige tijding verteld?

Wat hebt gij aan de arme weduwe gegeven?

Welke kleuren hebt ge uitgekozen?

De woordjes: *wie, wat, welke* heeten **vragende voor-naamwoorden**. Waarom denkt ge?

Wie gebruikt men om te vragen naar personen.

Wat " " " " " " zaken.

Welke " " " " " " kenmerken der dingen.

Maak vragende zinnen, die beginnen met de bijwoorden: *waar, wanneer, hoe, waarop, waarmee* en andere, die ge zelf verzint.

Ontleed nu de volgende zinnen eens:

Wie waren de eerste bewoners van ons land?

Welke landstreek bewoonden de Batavieren?

Waar woonden de Friezen?

Aan welk volk werden de Batavieren onderworpen?

Wie onderwierp de Friezen?

Bleven de Batavieren en Friezen aan de Romeinen gehoorzaam?

Wanneer kwamen ze in opstand tegen de Romeinen?

Geef eens op, waarmede de vragende zin aanvangt :

a. als er naar personen of zaken gevraagd wordt :

b. als er naar eenige omstandigheid gevraagd wordt ;

c. als er naar het gezegde gevraagd wordt ?

Geef ook van de vragende voornaamw. in de bovenstaande zinnen eens op, welke daarvan zelfstandig en welke bijvoegelijk gebruikt zijn.

§ 65.

Verbeter dit lesje.

Een leeuw lag eens in de schaaduw van een bos te slaape. Een muisje liep over haar heen. De leeuw wert waker, grijpte het muisje en riep: jij moet sterve. Het bevende muisje antwoorde: laat mijn leve. Waarom zout gij zulk een ellendig diertje doodde? De leeuw kreeg medelijde met het beesje en gaf het de vrijheid. Het muisje liep schielijk weg, roepende: als ik uw ook een dienst kan bewijze, zal het mij aangenaam zijn.

Eenige weke daarna was de leeuw in de nette van jaagers geloope. Al zijn poginge om los te koome ware vergeefs. De knope en touwe waren te sterk. De leeuw begon vreeselijk te brulle. Al de dieren in het bos liepen bevreest weg. Slechts het muisje sloop nieuwsgierig na den leeuw en zag het gevaar, waarin zij zich bevondt.

„Wacht,” riep het muisje, „omdat ge me eens het levee gelaate heb, wil ik je wederkeerig helpe.” Hierop begon het met zijn scherpe tantjes de knope van het net door te knaage. Spoedig was er zoo'n groot gat in, dat de leeuw er door kon. Hoe blij was hij nu, dat hij vroeger het muisje het leven gespaart hadt.

§ 66.

Lees deze zinnen.

Jan gaat morgen met zijn vader naar Amsterdam.

Morgen gaat Jan met zijn vader naar Amsterdam.

Met zijn vader gaat Jan morgen naar Amsterdam.

Naar Amsterdam gaat Jan morgen met zijn vader.

Wat wordt in den eersten zin gezegd?

In den tweeden zin staat *morgen* voorop. Welke be-doeling zou men daarmee hebben?

Hoe is dat in den 3den, en hoe in den 4den zin?

Zoudt ge, wat ge nu door ontzetting van de deelen van den zin hebt aangeduid, ook zonder omzetting kunnen doen, door den klemtoon op die deelen te leggen? Be-proef het eens.

Zet nu de volgende zinnen om:

Brave kinderen doen hunne ouders gaarne genoeg.

Uit goede boeken kan men veel leeren.

De runderen herkauwen liggende hun voedsel.

De regen viel gisteren bij stroomen neder.

De zon gaat 's zomers al vóór vieren op.

God zorgt met liefde voor al zijn schepselen.

Een ondankbaar mensch wordt zelden door iemand bemind.

Bij een overstroming in het jaar 1421 verloren omtrent 100,000 menschen het leven.

De sperwer legt zijn eieren in het nest van andere vogels.

Om den wille van het smeer,

Likt de kat den kandeleer.

§ 67.

Lees nog eens den zin: *Jan gaat morgen met zijn vader naar Amsterdam.*

Hier staat dezelfde zin maar ontkennend.

Jan gaat morgen met zijn vader niet naar Amsterdam.

Ik zet dezen zin om met de bepaling *morgen* voorop.

Morgen gaat Jan met zijn vader niet naar Amsterdam.

Als men het zóó zegt, wil men daarmee zeggen, dat *Jan morgen niet naar Amsterdam gaat*, maar misschien op een anderen tijd.

Schrijf den zin nu met de bepaling: *Met zijn vader voorop*.

Wat wil men nu zeggen?

Lees nu eens dien zin eerst met den nadruk op *niet*; dan met den nadruk op *morgen niet*, en dan op *niet met zijn vader*, en zeg de beteekenis.

Wat is de beteekenis van den volgenden zin?

Naar Amsterdam gaat Jan morgen met zijn vader niet.

Zet nu de volgende zinnen om:

Dirk heeft zijn boek van middag niet in de kast gelegd.

Een zuinig kind geeft zijn geld niet aan snoeperijen uit.

Dankbare kinderen vergeten de liefde van hunne ouders niet.

De runderen eten elke grassoort niet.

Lees dezen zin.

Leugenaars vertrouwt men niet.

Zet ge dien zin om met *men* voorop, dan wordt de zin:

Men vertrouwt niet leugenaars.

We moeten daarvoor zeggen:

Men vertrouwt geen leugenaars.

Zet de volgende zinnen tweemaal om:

Een ongelukkig mensch mag men niet bespotten.

IJzer kan men niet met handen breken.

§ 68.

Lees nog eens den zin:

Jan gaat morgen met zijn vader niet naar Amsterdam.

Schrijf dezen zin in den vragenden vorm.

Lees nu den zin met den nadruk op de woorden, die met gewone letter gedrukt zijn.

Gaat Jan morgen niet met zijn vader naar Amsterdam?

Gaat Jan morgen niet met zijn vader naar Amsterdam?

Gaat Jan morgen niet met zijn vader naar Amsterdam?

Gaat Jan morgen niet met zijn vader naar Amsterdam?

Gaat Jan morgen met zijn vader niet naar Amsterdam?

Een ontkennende zin in de vragende woordschikking, heeft veelal een zeer stellige beteekenis.

Lees dezen zin maar eens: *Is het niet aangenaam gezond te zijn?*

Wat wil men daarmee zeggen?

Schrijf vijf ontkennende zinnen in de vragende woordschikking.

§ 69.

We zullen nu eens al de zinnen opschrijven, die we in de vorige oefeningen van één zin verkregen hebben.

Lees ze maar eens:

Jan gaat morgen met zijn vader naar Amsterdam.

Morgen gaat Jan met zijn vader naar Amsterdam.

Met zijn vader gaat Jan morgen naar Amsterdam.

Naar Amsterdam gaat Jan morgen met zijn vader.

Jan gaat morgen niet met zijn vader naar Amsterdam.

Morgen gaat Jan niet met zijn vader naar Amsterdam.

Met zijn vader gaat Jan morgen niet naar Amsterdam.

Naar Amsterdam gaat Jan morgen met zijn vader niet.

Gaat Jan morgen met zijn vader naar Amsterdam?

Gaat Jan met zijn vader morgen naar Amsterdam?

Gaat Jan morgen naar Amsterdam met zijn vader?

Gaat Jan morgen niet met zijn vader naar Amsterdam?

Gaat Jan morgen niet naar Amsterdam met zijn vader?

We hadden er nog wel eenige andere zinnen van kunnen maken; maar het opgegevene toont, dat we de deelen van een zin al op velerlei wijzen kunnen verschikken.

Beproof gij nu eens de volgende zinnen om te zetten.

Als ge twee bevestigende, twee ontkennende, een vragenden, en een vragend ontkennenden zin van elken zin maakt, is het voldoende:

Pieter heeft ditmaal zijn les goed geleerd.

Het huis van mijn buurman is verleden week voor 10000 gulden verkocht.

Het schip Marianne is op een reis naar Amerika verongelukt.

De kerktoren van ons dorp zal welhaast verbouwd worden.

Mietje kan heel lief met haar broertje spelen.

Mijn vruchtboomen leverden dezen herfst heerlijk ooft.

De courant behelsde van daag belangrijk nieuws voor mij.

Door **J. H. DUNK** te ROTTERDAM is uitgegeven:

HET KLEINE EN HET GROOTE HUISGEZIN.

EEN LEESBOEK VOOR DE
HOOGSTE KLASSE DER VOLKSSCHOOL.

DOOR

A. JANSEN,

Hoofdonderwijzer te Rotterdam.

VIERDE DRUK.

Eerste Stukje 25 Cent. — Tweede Stukje 30 Cent.

TAALBOEKJE

VOOR DE

LAGERE SCHOLEN.

Vereeniging van Spreek- en Stijloefeningen en
Spraakkunst,

DOOR

J. DEN BROEDER & A. JANSEN,

Hoofdonderwijzers te Rotterdam.

TWEEDE DRUK.

Eerste Stukje	10 Cent.
Tweede „ 1 ^e gedeelte	10 „
idem „ 2 ^e „	15 „
Derde „ 1 ^e „	10 „
idem „ 2 „	10 „
Vierde „	10 „

Bij gelijktijdige bestelling worden de 4 Stukjes (in
6 afdeel.) berekend à **f 0,50.**

Spreekoefeningen behorende bij
bovenstaande à 20 Cent.

Ons Volk.

LEESBOEK OVER DE GESCHIEDENIS DES VADERLANDS
TEN DIENSTE DER LAGERE SCHOOL,

DOOR

H. F. DE BOER,

Hoofdonderwijzer te Rotterdam.

Eerste Stukje 20 Cent.